

J. Chazal, *LES DROITS DE L'ENFANT*, IV édition, Presses universitaires de France, Paris, 1985, 125 p.

Питању положаја деце се поклања све већа пажња, нарочито после другог светског рата. У последњим деценијама се све више говори о правима детета. Резултат тих настојања је и Декларација УН о правима детета (1959) која је, иако не много садржајна, са своје стране допринела да се о томе бар говори. Повремени бучни захтеви омладине (нарочито 1968) су само подстицај више у том смеру. Тај след развоја најбоље показују књиге Жана Шазала, саветника француског Касационог суда, који се од 1946. године бави проблемима везаним за положај малолетника: *Les enfants devant les juges* (Editions familiales de France). *Le juge des enfants* (Sirey), *Etude de criminologie juvenile* (PUF), *L'enfance délinquante* (PUF) да би на крају дошао до права детета (*Les droits de l'enfant*). Више поновљених издања књиге о правима детета (прво 1959) није случајно. То је доказ не само њене вредности него и потребе коју је писац осећао за изменама и допунама после сваке значајније промене законодавства, нарочито после 1968.

Пишчева полазна мисао је да заштитне и васпитне мере могу да буду успешне само ако одговарају личности посматраној у светлости најновијих достигнућа науке (стр. 5—6). У складу с тим је и данас опште прихваћено схватање да је са становишта права дете субјект права а не прости објект (стр. 7). Оно има породична права па треба изменити установе које више не одговарају новој породици (на пример, у области старатељства). Данас цивилисти више не прихватају римско схватање о родитељској власти (*patria potestas*). По једнима овлашћења родитеља су средство за испуњавање њихових дужности према деци. По другима родитељи врше друштвену функцију чији је циљ издржавање и васпитавање деце. У складу с том функцијом родитељима су дата одређена права. То подсећа на схватања из доба Француске револуције по којима су родитељи имали само дужности према деци и обавезу да их штите (стр. 8). У складу с тим је проглашено начело једнакости свих а родитељи нису били ни власници ни повериоци већ само дужници. То је бесумње претерано али је израз жеље за заштитом детета. Без обзира које се схватање прихвати овлашћења родитеља могу бити ограничена, чак и укинута ако он занемари или злоупотребава своја овлашћења. С друге стране многи више воле да говоре о дужностима него о правима деце бојећи се њиховог деловања. Ово само отежава уочавање правног положаја детета. Признање права детета не значи оспоравање родитељске власти ни порицање дужности младих како према породици тако и према друштву (стр. 9).

Ово треба посматрати узајамно повезано и условљено јер невршење родитељске власти може имати страшне последице и изложити децу великој опасности. Зато се судови последњих година при одлучивању о чувању деце руководе „интересима детета“, понекад мимо воље оба родитеља. На тај начин се показује да права родитеља имају своју границу у интересима детета, она су релативна а не апсолутна а појављује се право детета (стр. 10).

Права детета су по својој суштини индивидуална. Она су највећим делом општа људска права, као што је право на живот. Међутим, признање права детета произлази из његових посебних потреба, како материјалних тако и биолошких као што су: исхрана, нега, подизање, сигурност, нежност, разумевање, образовање, интелектуални, морални и

друштвени развој (стр. 11). У том погледу писац наводи Декларацију о правима детета коју је 20. новембра 1959. усвојила Генерална скупштина Уједињених нација.

Међутим, дете има права али их не остварује, нема пословну способност. Оно може да врши само нека грађанска права на основу еманципације закључењем брака или по дозволи родитеља. Поред тога оно може да врши строго одређена лична права (признање ванбрачног детета, састављање тестаментa ако је старије од 16 година, закључење уговора о раду итд.) или да утичу на неке акте (усвојење ако има више од 16 година, добровољно ступање у војску, закључење брака, избор занимања). По правилу дете врши своја права преко родитеља и, у неким случајевима, њихових супститута, физичких или правних лица. Не поричући права родитеља према деци (нарочито у погледу осигурања надзора над њиховим понашањем, интелектуалног и моралног образовања, прихватања грађанскоправних обавеза) писац поставља питање да ли је исправно истицти права родитеља или је тачније говорити о њиховом вршењу права детета (стр. 14). Рећи да је дете субјект права значи да његова права проистичу из његовог својства личности, што значи да се та личност мора поштовати и штитити. С обзиром да је реч о малолетницима то не значи да се одлуке доносе на основу њихове воље већ да се не могу доносити без њиховог саслушања (стр. 15).

Правама детета одговарају неке дужности родитеља. Изненађујуће је грчко и римско схватање да напуштање детета значи први чин у признању његових права. Хришћанство је осудило право родитеља да одлучује о животу и смрти детета и да га напусти (стр. 17). Данас друштво брине о напуштеној деци (стр. 18) из чега проистиче низ правних проблема. Неки од њих се решавају усвојењем. Спречавање напуштања детета се постиже већом помоћи породици, посебно ванбрачним мајкама, а и променом схватања о ванбрачном рабању (стр. 33). Издржавање се обезбеђује и утврђивањем очинства (стр. 34). Занимљиво је да писац не наводи казнене одредбе за напуштање деце или недавање издржавања. Он то питање разматра заједно са санкцијама за злостављање детета до 15 година (стр. 37. и след.). При том се поставља питање шта представља право родитеља да кажњава дете да би га поправио (стр. 41). Превентивне мере писац види у спречавању алкохолизма (стр. 43), становању и развоју менталне хигијене (стр. 44).

Посебно је питање слободе понашања детета. Ако осећа недостатак љубави и разумевања, ако сматра да му је ускраћено задовољење основних потреба, оно може да делује агресивно (стр. 51). Лака забава коју нуди улица је привлачнија од школе. Тако дете долази у сукоб са стварношћу, што повећава његову нестабилност (стр. 52). Уместо у породици своје место налази у групи сличних која се супротставља другој групи (стр. 53). То води у криминал. Решење писац види како у репресивним тако и превентивним мерама имајући под тим у виду делатности у школским и предшколским установама и клубовима, посебно спортским (стр. 69—73). Када је реч о судском решавању питања која се тичу деце писац се, имајући у виду особине детињства, залаже за посебне судове (стр. 106).

Књига је имала по обиму али је врло садржајна јер обухвата најважнија питања која се тичу детета, од његовог правног субјективности до стварног положаја у друштву, пролазећи кроз све недаће као што су рђаво поступање, напуштање, развој и образовање, одбацивање родитељске власти (која није увек деликт), све до предмета спорова. На жалост, нема општих теоријских или филозофских поставки од којих се полази. Само се на појединим местима могу осетити утицаји хришћанског учења али су и они прекривени личним размишљањима или схватањима. Од њих нарочито долази до изражаја схватање о „интересу детета“ којим се на више места (нарочито на стр. 10, 91, 92, 96, 98, 105) писац руководи у тражењу решења. „Интересом детета“ суд треба да се руководи приликом одређивања коме ће дете бити дато на чување у случају развода или раздвајања родитеља, у том „интересу“ ће

поштовати и споразум родитеља (стр. 92. док на стр. 10. заузима много оштрији став, као што је напред поменуто). Руковођен тим интересом суд ће поштовати и „наклоност“ детета према једном од родитеља а у интересу детета је и право родитеља да га посећује (стр. 98). По пишчевом мишљењу неоспорно је да су под појмом „интереса детета“ закони и судови имали у виду „основна права личности детета“ (стр. 92). Он прихвата Јерингово схватање да је право „правно заштићени интерес“ (стр. 105) али не указује на опасност од поистовећивања права и интереса.

У интересу детета се иде на ограничавање родитељских права којим се тежи да добију „функционалну“ природу. Насупрот томе се развијају права детета. И овде би се могло приметити да писац, макар прећутно, сматра да постоји сукоб између права родитеља и права детета. Његова наклоност правима детета је очигледна а врхунац тога је залагање за признавање посебне гране права — права деце (*droit de l'enfance*). Зачућујуће је да се у овом склопу не помиње проблем злоупотребе родитељских права. У време све веће и брже еманципације деце оправдано се поставља питање где престаје право родитеља а почиње њихова злоупотреба.

Један од недостатака ове иначе добре књиге је што је, супротно наслову, ограничена углавном на права детета у Француској иако писац избегава да се чешће позива на прописе, свакако свестан да би тиме знатно сузио домашaj својих општих теоријских разматрања. Штета је што нису коришћена искуства других земаља или бар поменути напори међународне заједнице на решавању појединих питања или права деце. Не само да је занемарен рад многих међународних невладиних организација (на пример, Удружења за међународно право — *International Law Association*) већ и међувладиних као што су Уједињене нације чија се Декларација о правима ментално заосталих лица (усвојена резолуцијом Генералне скупштине бр. 2856 (XXVI), од 20. децембра 1971) односи у истој мери на децу као и на одрасле као и други акти о људским правима које је писац само на општи начин поменуо или боље рећи подразумевао. Можда је и ово избегавање позивања на међународне акте последица жеље да излагања сачувају уопштен карактер али нам се чини да се разматрања о правима детета морају заснивати како на личним ставовима тако и неким правним правилима у чијој је основи одређено правно-филозофско схватање. Ово утолико пре у време покушаја да универзална правна правила постану израз општецивилизацијских тековина.

др М. Б. Милојевић